

Ivo Cerman, Vzestup domu Chotků. Životní styl úřednické šlechty v 18. století, Praha 2005, stran 377 (disertační práce)

(oponentský posudek)

Bádání o české šlechtě, případně šlechtě v Čechách, představuje jeden z nejsilnějších proudů naší historiografie už skoro dvě dekády a to v celém dějinném průřezu, 12. stoletím počínaje.. Když jsem otevřel Cermanovu disertaci, bezděky jsem si vzpomněl na diskuzi dvou učenců v jednom důležitém českém archivu, kteří zjara minulého roku prejudikovali blízký konec „šlechtické konjunktury“ s tím, že snad Jihočeská historická škola se hodlá zaměřit na městské prostředí. Stejně jako tehdy, tak i dnes, nad Cermanovou disertací, jsem si tiše povzdechl a polohlasně dodal: uvidíme.

Téma Cermanovy disertace je nepochybně důležité a přínosné. Co recenzenta zaskočí, je absolutní autorův metodologicko-metodický „minimalismus.“ O pramenech se zde nelze dočíst nic, o stavu bádání probleskuje ten či onen titul německé historiografie a jednoho pana řídícího učitele. Metodologicky je pak zakotvena disertace „v německém bádání o sociálních dějinách“, čímž je autorem chápána zejména práce Reifova z roku 1979 (sic!), která má patrně roli paradigmatickou. Reif bude možná žákem Wehlerovým, když reflektuje jeho proslulý pojem „Gesellschaftsgeschichte.“ Nevím, to přesně, nezjišťoval jsem to, ač by nám to autor disertace měl osvětlit sám, není to podružná drobnost. Mohu se ovšem mýlit... Jistou eklektičnost teoretického východiska I. Cerman posílil tím, že se hojně opřel (dvěma tituly!!) o vývoj v následující době, tedy 19. století. Zdá se mi, že byrokracie, byrokratizace apod. má taky slušnou literaturu, ač se jedná o patrný Leitmotiv disertace, zůstává mám utajena. Ostatně, uvádí-li jako solitér v pozn. 1 známé dílo Eliasovo, jen tak, potvrzuje to celý obraz jisté metodologické rozkolísanosti. K tomuto bych ještě dodal, že po celé 20. století byly recipovány „německé sociální dějiny“ a jejich metodologie, vzpomeňme již ta takové klasiky, jako J. Pekař aj. Šusta. Jenže nejen směrem „českým“, ale třeba „francouzským“, jak dokládá např. bibliografie M. Blocha. Kým tedy vlastně skončit? To říci nelze, protože ani otisk bielefeldské školy, která už před desítkami let vyzkoušela integrovat šlechtu do německé verze sociálního strukturalismu, u Cermana příliš patrný není. Jestliže čteme jeho vlastní text a občas jej konfrontujeme s naznačeným postulátem sociálních dějin pak nemůžeme dojít skoro k jinému výsledku, než že je jedná o práci konvenčně založenou; postrádající ambice k metodologickým inovacím. Snad by nám to autor mohl vysvětlit při obhajobě. Mě se jeví tento půdorys jako záměr, opakuji: mohu se mýlit

Tento fakt prozrazuje jednoduše skutečnost, že ne jeden moment, jenž by patřil pod střechu „životní styl“, se kterým autor pracuje ve svém úvodu, byl v nedávno uplynulých letech diskutován třeba na stránkách Historische Anthropologie; na druhé straně chápu, že se jedná o periodikum, k němuž nevzhlízejí všechna německá historická pracoviště s tím či oním stupněm respektu.

Šest kapitol, to je vlastních 350 stran disertace. Jejich trajektorie zajisté spolehlivě mapuje onen vlastní vzestup tohoto rodu a jeho peripetie v letech 1749-1825. Je nepochybné, že autor suverénně zvládl materií. Jen by se mu neměla stávat taková krátká spojení, jako na str. 14. v případě V. A. Chotka, který se navzdory značným obtížím vydává na kavalírskou cestu. Nechtělo by to „nějaké“ vysvětlení? Chronologický rámeček jednotlivých Chotků a narativní struktury podání, to je hlavní rys Cermanovy disertace. Například v první kapitole se objevuje bezesporu množství pozoruhodných informací. Skoro výlučně pocházejí ovšem z korespondence otce a syny na jejich cestě za vzděláním. Ne, nechci autorovi křivdit, neboť onen moment existenční nejistoty je podán velmi zajímavě. Jistě, jedná se o mnoho nových skutečností, mnoho z nich nebylo známo. Ovšem: hlavním zdrojem je kvalitní dokumentace, kvalitní rodinný archiv, který vydal své tajemství. Nikoli metodické instrumentarium. Oceňuji jazykově výtečné překlady korespondence, jde nepochybně o rys, který činí práci přístupnější a vědecky „čistější.“ Pohled na první kapitolu v podstatě predestinuje celou disertaci, neboť jsou zde všechny její typické znaky a rysy. Víím, je to pochopitelné. A prozrazuje to hned následující kapitola.

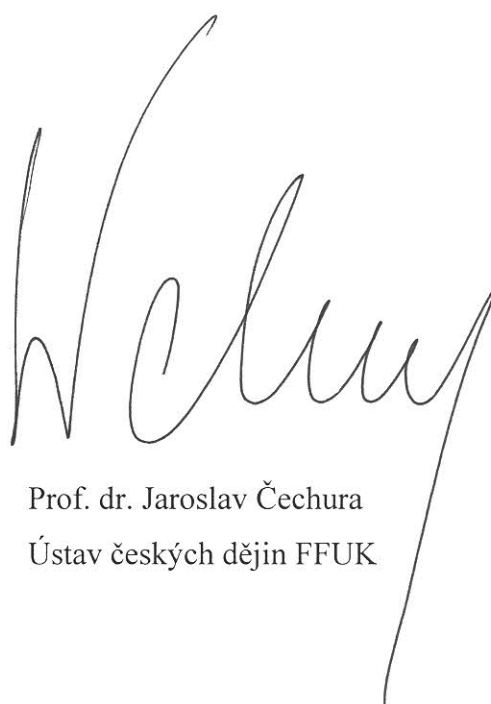
Ta jako by je vygradována detailním líčením událostí z Prahy po smrti Karla VI. Autorovi se podařilo zrytmizovat a zdynamizovat výklad pomocí velmi mnoho citací, zejména opět z korespondence. Jinak jsou tyto partie vyvážené, byť založené skoro výlučně na korespondenci. Je zde jistě zásadní otázka, totiž, do jaké míry lze tato bohatá pramenná základna, vyčerpávat vlastní téma. Autor jistě ví, jaká váha je kladena na interpretaci Ego-dokumentů, kde je metodické instrumentarium vyčerpáno do značných detailů. Ano, nepochybně se jedná o jeden z klíčových segmentů práce, v takové míře založené na korespondenci. Vždyť není nesnadné provést dokonce zpětnou kvantifikaci, jak mnoho autor tomuto „druhu pramenů“ věnoval (srv. RACH, kart. 25, i.č. 494). Ale o vlastní metodice ani slovo, stejně jako o relevantních pracích (Pauser, Scheutz, Winkelbauer, 2004). Jak dalece byli synové otevření k otci? Svěřovali mu opravdu vše, co je v nelehkých časech napadalo? Existovala autocenzura? Ne, to nejsou zbytečné otázky.

Jistě bychom mohli v podobném stylu projít celou disertační práci. Jsem přesvědčen o tom, že to není nutné, neboť autor způsobem, jak jsem naznačil, nás provádí celým tématem. Jeho základním kladem je vynikající heuristika a střízlivost v interpretaci. Zdá se mi, ostatně, že tato metoda se velmi dobře pojí s vlastním tématem. Autor použil některé pojmy, které řádně neobjasnil (pokud ano, omlouvám se), rád bych slyšel vysvětlení šlechty jako sociální formace, stejně tak jako bližší objasnění, že „šlechta měla specifický habitus.“ Nepovažuji také za šťastné, když autor 21. století nepíše svůj opus v „ich-formě“, vidím v tom jak anachronismus, tak pózu. A konečně si dovolím zopakovat kritiku prof. J. Petráně k užívání tisku z obou stran.

Cermanova disertace nepochybně splňuje, ba překračuje normy, kladené na takovéto kvalifikační spisy. Přesto však se musím přiznat, že jsem od tohoto talentovaného a již erudovaného mladého historika očekával zejména koncepčně „odvážnější“ způsob práce, neboť i v proslule malém českém rybníčku z posledního desetiletí nalezneme několik takových inovačních děl. Jistě, řadě zkušených kolegů se nelíbila, řada měla výhrady, ale nechybělo ano vhodné přijetí. Zdá se mi prostě, že tudy vede jistá pomyslná cesta k vyšším metám. Opakuji, nejsem si jist, zda-li autor sdílí tento směr trajektorie.

Shrnuji. Disertace pana mgr. Ivo Cermana splňuje dle mého soudu veškeré nároky k získání titulu Phd.

V Praze 25. 2. 2006

Prof. dr. Jaroslav Čechura
Ústav českých dějin FFUK